

Město, které nikdy nespí na vavřínech

New York se velmi rychle mění a dál nepřestává fascinovat, i když jinak, než byli jeho obyvatelé a návštěvníci zvyklí

□ MAREK ŠVEHLA / FOTO MATĚJ STRÁNSKÝ, Nový York

Historické momenty se někdy odehrávají na zcela nepravděpodobných místech. V případě New Yorku třeba v jedné ze základních škol ve čtvrti Chelsea.

První prosincový čtvrtek se tu sešly asi tři stovky lidí reprezentujících tu část Ameriky, které není těžké uvěřit, že chce měnit své město a možná i svět k lepšímu. Teď chtějí vzdát hold jednomu ze svého středu, který to ve své touze měnit věci kolem sebe k lepšímu dotáhl daleko. A to přesto, že nedělá politiku ani nevydělává velké peníze, neudělal nic, bez čeho by se lidé v Americe, New Yorku, a dokonce ani v Chelsea samotné neobešli, a mimo jeho čtvrtě a už vůbec mimo město jeho jméno skoro nikdo nezná.

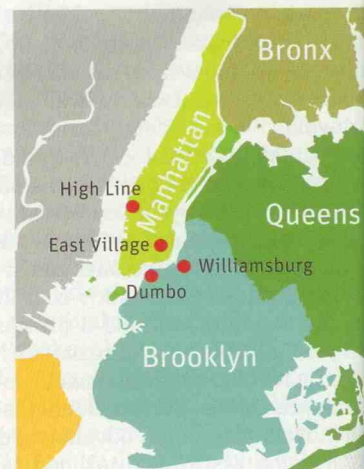
Ten muž se jmenuje Robert Hammond (44) a během večera mu sál několikrát bouřlivě zatleská, bude mu aplaudovat vestoje a sám Hammond bude polykat slzy dojetí. Šéfka sekce plánování newyorské radnice a přední členka zdejší administrativy Amanda Burdenová o Hammondovi řekne, že je jedním z nejpozoruhodnějších lidí, jaké kdy potkala. Nebo že Robert Hammond je skvělý muž s otevřeným srdcem, který hluboce věří v důležitost své sousedské komunity. Tím bude nasazená emoční laťka, již budou přítomní z úcty k Robertovi ochotně překonávat. Proč to všechno? Robert Hammond se zasloužil o vznik jednoho ze symbolů dnešního New Yorku, podle mnohých nejpůsobivějšího města na Zemi, do kterého se nejedí za památkami, ale za životem. Města, kde se život v posledních letech pronikavě mění.

Inovátorské ambice Roberta Hammonda nikdy nepřesáhly hranice Chelsea, přesto právě on má s proměnou Velkého jablka, jak se městu taky přezdívá, hodně společ-

ného. Rodák z Texasu, který si v osmdesátých letech ze zvědavosti usmyslel navštívit Sovětský svaz, se později nastěhoval do New Yorku, kde jednou na schůzce občanské rady (jsou rozestě po celém městě a řeší nejrůznější problémy v sousedské komunitě) narazil na Joshuu Davida. Oba se shodli, že by se měla zachránit stará rezačnická konstrukce tzv. High Line, nadzemní vlečky táhnoucí se přes dva kilometry napříč průmyslovou částí Chelsea. Po ní dřív ve výšce asi pěti metrů nad zemí jezdil vlak a do místních podniků zavážel suroviny a odvážel zboží. Od roku 1980 se ale vlečka nepoužívala, a zatímco se město odhodlávalo k jejímu zbourání, zarostla nálety divokých rostlin.

Když se Robert Hammond (tehdy konzultant u firmy Ernst & Young) a Joshua David (novinář na volné noze) rozhodli, že se pokusí o její záchranu, byl už na High Line vydaný demoliční výměr tehdejšího starosty Rudyho Giulianiho. „Neměli jsme plány, peníze ani zkušenosti,“ říká Hammond. „Proto jsme potřebovali mít za sebou další lidi, vybudovat vlivnou skupinu.“ Lokální politici, které začali obcházet, chtěli vidět, jak má High Line do budoucna vypadat, oba muži ale v ruce nic neměli, pouze obrázky podobného projektu v Paříži. Zpřesňovali tedy svoji představu a sháněli známé lidi, kteří by jim pomohli protlačit vizi do novin.

Dva roky lobbovali na radnici, až do odchodu Giulianiho však neměli šanci. Bývalý starosta měl jako prioritu rozprodej městského majetku a vstřícnost k investorům. Navíc majitelé okolních domů a pozemků pod rezatou konstrukcí porostlou keři a vysokou trávou žádali o její zbourání od osmdesátých let, protože měli pocit, že snižuje hodnotu jejich majetku. „Naděje nám svítla v okamžiku, kdy bylo jasné, že se novým starostou může stát demokrat,“ říká Joshua David. Favorita na vítězství Michaela Bloom-

*Rekord je zatím 42 tisíc jízď
za den. Kolik to bude dnes?
(Kola určená ke sdílení)*

berga kontaktovali už během jeho volební kampaně. „Viděli jsme, že se mu nápad líbí, nebyli jsme si ale jistí, jestli bude ochotný zrušit už vydaný demoliční výměr,“ vzpomíná David. Po nástupu Bloomberga se jednalo rok a věc se nakonec povedla. Město dalo na záchranu High Line obrovskou částku šedesát milionů dolarů a do nově založené organizace Přátelé High Line se začaly hrnout návrhy na renovaci.

V roce 2009 byla High Line otevřena pro veřejnost a výsledek je ohromující. Z velmi vkusně opravené dráhy se stala jedna z hlavních atrakcí New Yorku, kam se dnes hrnou davy místních i turistů. Autoři se snažili zachovat její původní ráz, zůstaly tedy vlakové koleje, které ale nijak nepřekážejí

v procházce. Na konstrukci dál roste tráva, keře a malé stromy. Nahoře je spousta laviček, dřevěných lehátek k odpočinku, malé venkovní kino, kavárny, průhledy do okolních ulic udělané jako malá divadla s hledištěm pro diváky. Dojem z města je během procházky po High Line podstatně jiný, klidnější, víc nezúčastněný, pozorovací. Tedy pokud nevyrazíte nahoru například v sobotu odpoledne, kdy místy jen dva metry široký chodník nelze kvůli davům souvisle projít.

Velká změna se ale děje i ve čtvrti kolem. Podél trasy se výrazně zvýšila hodnota domů. Stavějí se nové, otevírají se galerie, obchody – pro turisty i místní. Turistické servery nabízejí speciálně hotely kolem High Line. Oblast si přitom zachovává

newyorský rozmanitý ráz: dál ji tvoří směsice nových a starých domů, naleštěných výloh s omšelými zákoutími, drahých obchodů s levnými, drahých bytů s příjemně omšelými ulicemi města se starým rozvrzaným metrem. Po počáteční peněžní injekci od města žije dál High Line z peněz soukromých dárců, které se organizaci Přátelé High Line podaří vybrat. (Je to pravděpodobné: obyvatelé New Yorku jsou zvyklí přispívat na údržbu svého města dobrovolně, což dokládá i příklad největšího městského parku – Central Parku –, jehož rozpočet platí ze 75 procent občané dobrovolnými dary a jen čtvrtina jde z města.)

Právě v čele Přátel High Line Robert Hammond až do prosince stál. Teď odchází →

a kvalita veřejného prostoru je důležitý element, který zvyšuje naši konkurenceschopnost," říká. I do jeho kanceláře se hlásí experti z různých koutů světa a Washburn je přesvědčen, že o jejich zájmu rozhoduje právě schopnost radnice udělat město lepším pro život jeho obyvatel.

Z pohledu velkoměstských urbanistů v Německu či Dánsku se za touto snahou skrývají staré osvědčené recepty, v Americe hodně z toho ale zní jako revoluce. Především heslo Bloombergových lidí, že ulice musí víc patřit chodcům a cyklistům. V zemi, kde nejpřirozenější pohyb je ten v autě a kde stará dosloužilá zástavba vždy ustupovala nové, „lepší“, najednou začalo její nejlidnatější město ve velkém ubírat

prostor autům, rozšiřovat chodníky a zavádět cyklistické pruhy na silnicích. Dnes má New York bezmála tisíc kilometrů cyklostezek, třikrát víc než před pěti lety. Budují se velkorysým způsobem - jsou široké a cyklisty odděluje od aut zvláštní vyřafovaný pruh. Zavírají se části náměstí nebo ulic, kam radnice umísťuje lavičky nebo častěji malé stolky s židlemi, které se dají libovolně přenášet. Návštěvník si napřed není jist, jestli náhodou nepatří nějaké kavárně, brzy ale zjistí, že si na ně může podle chuti sednout a posvačit sendvič, jež si koupí v bistrtru naproti.

Stavbu cyklostezek nebo zavírání ulic radnice probírá s místními komunitami a majiteli obchodů a dalších podniků.

I proto, že od nich vybírá speciální daň, jejíž výtěžek jde právě do proměny veřejného prostoru. Kritici napřed argumentovali, že méně prostoru pro auta a nemožnost zaparkovat připraví obchody o zisk. „Hlavní argument byl - když dostanete auta z ulice, lidé nepůjdou nakupovat a obchody zkrachují. To se však nestalo. Během dvou let se jim naopak zdvojnásobil obrat a o 170 procent lidí víc nakupuje," vysvětluje architekt Martin Barry, který se proměnou veřejného prostoru zabývá.

Under the bridge

Změny se zatím týkají hlavně Manhattanu, kde je nejvíc podniků, radnice proto vybere nejvíc peněz, jež pak má na proměnu veřej-

Je tu bezpečno, ale nájmy nebezpečně stoupají. (Brooklyn)

→ ného prostoru. Dají se ale najít i hluboko v Brooklynu, kam běžný turista nepřijde. Jako třeba na konečné metra linky 3, které se říká New Lots Avenue. Metro tady jezdí nad zemí, pod ním jsou rušné ulice, levné obchody, jídelny s pizzou, krámky s kávou. Kdysi tu žila židovská střední třída, kvůli kriminalitě se ale středostavovští usedlíci odstěhovali pryč a domy osídlili přistěhovalci z Jižní Ameriky nebo chudší černoši. Kolem metra se prodávaly drogy a postávaly prostitutky. Každý, kdo nebyl jejich zákazník, tudy rychle prošel pryč. Majitelům místních obchodů pověst místa vadila a rozhodli se využít nabídky newyorské radnice, že pomůže místním komunitám podobné místo změnit. Podmínka je, aby o to lidé sami projevili zájem. A to se stalo. „Před třemi lety jsme se dali dohromady a požádali radnici o pomoc. Bylo to snadné, radnice s námi ochotně spolupracovala,“ říká Artie Malonely, jehož rodina tady už několik generací vlastní malé řeznictví s rozvozem domů.

Čtenář nemůže čekat nějakou zásadní revitalizaci místa, tak to v New Yorku většinou nechodí. Spíš jde o drobné úpravy, a když zařadíme a pomohou změnit život, tak se na ně nabalují další aktivity místních obyvatel a živnostníků. Na New Lots Avenue radnice zavřela část ulice pro auta, přivezla velké květináče a kamenné kvádry na ohrazení místa, lavičky a slunečníky. Vznikla skromná pěší zóna, kde místní mívají vánoční stromek nebo třeba pěvecké vystoupení dětí ze školy. Policejní kamera, častější kontroly a lepší osvětlení pod železnou konstrukcí metra vyhnaly drogové dealery jinam. Radnici to stálo několik milionů a změna je podle místních pronikavá. Výrazně ubyla kriminalita, zmizely drogy i prostitute a obchody mají víc zákazníků.

Právě u podobných aktivitách jsou tyto zásadní změny založené. Kdo chce ale vidět dnešní proměnu New Yorku, nemusí pátrat po zastrčených kouscích ulic osázených slunečníky a židlemi na sezení nebo se nechat přejet neosvětlenými cyklisty řídicími

se po nových cyklotrasách. Asi nejlepší je zůstat na začátku Brooklynu, v oblasti, kde se stýkají Brooklynský a Manhattanský most. Kdysi tu bývala průmyslová oblast. Zdejší cihlové stavby sloužily jako pražírny kávy, sušírny tabáku, sklady zboží dovezeného lodní dopravou či malé továrny. Když v sedmdesátých letech minulého století místní provozy zanikaly, začali domy obsazovat umělci a další nonkonformisté, kteří tu postupně otevírali ateliéry a budovali si levné bydlení ve velkých továrních halách. Největší zlom pak přišel v devadesátých letech, kdy nájmy bytů a ateliérů na Manhattanu začaly rychle stoupat. Oblast zvanou Dumbo (Down Under the Manhattan Bridge Overpass) osídlila další vlna nájemníků, kteří pak odolali očekávanému tlaku velkých investorů a za Bloombergovy vlády prosadili Dumbo na seznam chráněných historických oblastí, což znamená i možnost dotací od města.

Návštěva je docela zážitek. Staré industriální cihlové domy ze začátku 20. století se krčí pod mohutným Manhattanským mostem, který silně duní pod každou soupravou metra. Hned vedle je řeka a za ní dechberoucí výhled na mrakodrapy dolní části Manhattanu. Domy jsou decentně opravené, úhledný park s opraveným historickým kolotočem nahradil dřívější oplocená odkladiště a kolem se do dálky táhne nezbytný pruh pro běžce a cyklisty.

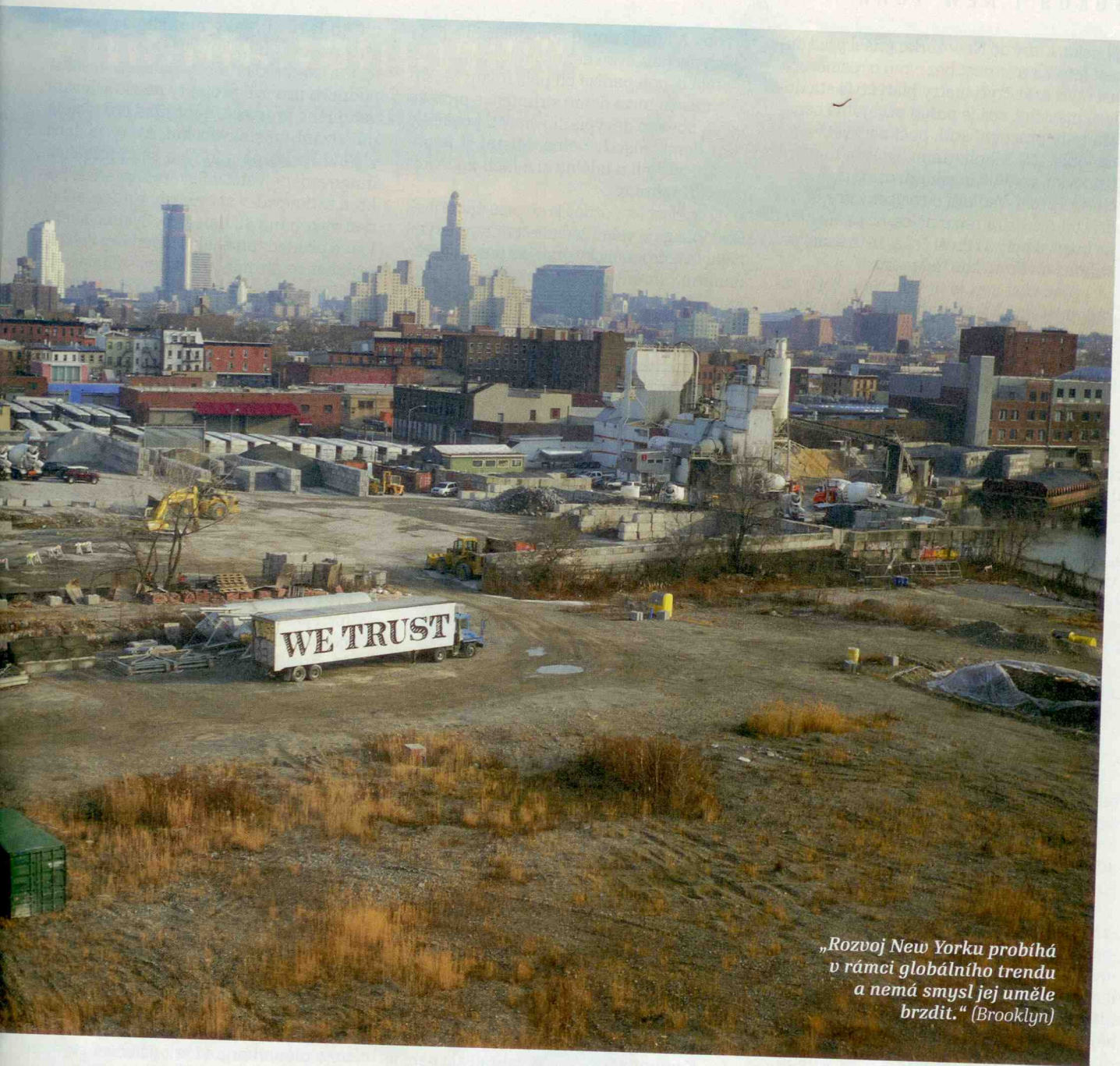
Pokud si návštěvník dá námahu a vyleze nahoru na most, může nahlédnout do velkých oken prostorných loftů, jejichž cena dnes v New Yorku patří k nejvyšším. Jsou tu ale i kanceláře, například údajně až čtvrtiny IT firem, jež nyní v New Yorku sídlí. Dole vznikají kavárny a obchody se zbožím, které ještě před několika lety bylo ve zvyku nakupovat jen na Manhattanu – třeba značkové oblečení nebo stylový nábytek.

Dumbo je zkrátka jedním z epicenter bohatství, jež se šíří dál do dalších částí Brooklynu a Queensu. Bohatství, které s sebou přináší bezpečí na ulicích, hezký veřejný

prostor, příjemné kavárny a obchody v nich je radost nakupovat, pokud má za co. Také ovšem vyšší nájmy a ztráta: rovosti, jíž chudší části New Yorku odjakživa oplývají. Syrovosti spojené s míšením etn levnými jídelnami s kávou, vaječnými serviči nebo pizzou za dolar, jistým nebezpečím a nepořádkem, ale také divokostí a dobrou družstvem. „New York je velké místo. V byt může být velmi drahý, jsou tady ale místa a míle New Yorku, kde najdete skvělé a stále poměrně levné oblasti čekající, až je někdo objeví a nastěhuje se,“ komentuje to rakouský architekt Washburn.

Vlastně taková místa jsou hned kousek od Dumba, protože New York pořád nabízí ostré kontrasty, kdy prostor mezi ge-

„Rozvoj New Yorku probíhá v rámci globálního trendu a nemá smysl jej uměle brzdit.“ (Brooklyn)

trifikovaným veřejným prostorem a starým New Yorkem může dělit jen jedna ulice, jeden blok domů. Hlavně tam, kam nejezdí metro, nejsou změny tak výrazné. Těsně vedle Dumba opět začínají prostory, kde na Starbucks člověk nenarazí. Zato je tu hodně všemožných hal obehnaných ploty s ostnatými dráty, zarostlých zahrad, opuštěných domů, převládají chudinské čtvrti s levnými samoobsluhami. Ale u dalšího mostu – Williamsburského, kde je snadné spojení na Manhattan – je další zóna obsazená střední třídou, jež se podél kolejí metra šíří dál do nitra Brooklynu. Kde se ve Williamsburgu začátkem devadesátých let platil nájem za třípokojevý byt čtyři sta dolarů, teď se platí tři tisíce.

Jsou tady už schválené plány na nové parky podél řeky, které si město nebo spíš jeho rezidenti vymohli na developerech.

O tři zastávky metra dál v oblasti zvané Myrtle a Bushwick je ještě mnohé při starém. Na ulici lze potkat bělocha spíš výjimečně, i když večer jich v zatím jediné stylově zařízené hospodě pod konstrukcí metra sedí hodně. Jinak jsou tu ještě levné obchody a levné nájmy. Tedy levné pro ty, kdo se předtím sháněli po bydlení na Manhattanu. Ale láce zřejmě dlouho nevydrží: ceny tlačí nahoru hlavně mladí lidé, kteří se stěhují pryč z vedlejšího Williamsburgu, protože hledají něco levnějšího. „Teď platím za třípokojevý byt sedmnáct set dolarů a vím, že příští rok už to budou dva tisíce,“ říká Peru-

ánek Daniel, který se živí jako webový designér. Má to ale i své výhody. Když se Daniel před sedmi lety do Bushwicku přistěhoval, občas se v jeho ulici střlelo, prodávaly se tu tvrdé drogy a rozmáhala se prostituce. S mladými bělošskými obyvateli však přichází také větší přítomnost policie a nějaké čtyři roky tu už noční střelbu neslyšel.

V podobné situaci je i zdejší umělecká komunita. Umělci, pro něž je nedaleký Williamsburg (o Manhattanu nemluvě) příliš drahý, se stěhují do zdejších bývalých dílen, továren, garáží. Jednou z nich je malá továrna na jehly, kterou si pronajala trojice chlapíků a pomocí jednoduchých příček v ní udělali asi dvacet malých ateliérů. Jeden si pronajímá performer Hiroši z Ja-

→ ponska, který do New Yorku přišel před deseti lety. Za místnost bez oken o rozměrech asi čtyři krát čtyři metry platí čtyři sta dolarů měsíčně, což je pořád přijatelná cena. Má tady pracovní stůl, počítač, zvětšovač na fotky. „Na Manhattanu bych za to platil tisícovku, ve Williamsburgu osm set,“ vypočítává Hiroši. Vedlejší odsvěcený kostel byl dřív také prostor pro umělce, už se ale mění na luxusní byty a Hiroši čeká, že to samé postihne i továrnu, kde teď tvoří.

I přes růst cen je ovšem New York pořád místem, které nabízí spoustu možností. Brian a Esther se přistěhovali z Mi-

Evropy. Majitelé domů nevydělávali a řada z nich nechala svou nemovitost zapálit, aby dostala aspoň peníze od pojišťovny. Město pak muselo torza domů strhnout, a protože se nic nového nevyplatilo stavět, pozemky mezi domy zůstaly volné. Místní si je postupně zabrali a udělali si z nich malé komunitní zahrady.

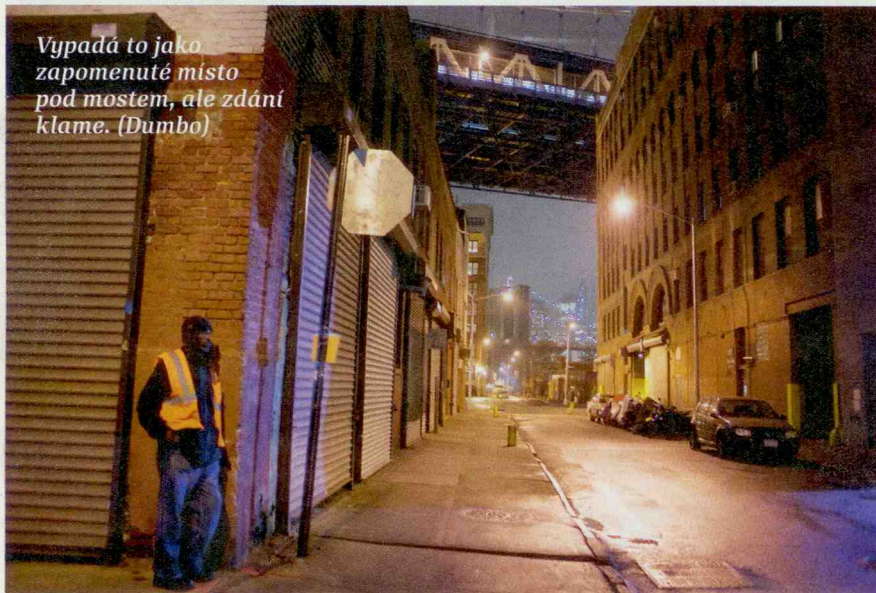
O čtyřicet let později je situace úplně jiná. East Village je velmi žádaná čtvrť s vysokými nájmami a astronomicky drahými pozemky. Komunitní zahrady odolaly tlaku Rudyho Giulianiho na rozprodej pozemků investorům a Bloomberg je uznal za unikátní městskou

město k růstu, jaký nezažilo za posledních padesát let. Umí vyjednávat s investory a za daňové úlevy od nich dostává podporu pro své projekty na zkrášlování veřejného prostoru, například pro systém půjčování městských kol, který je dnes v New Yorku po pouhých šesti měsících fungování největší v Severní Americe. Rekord zatím padl v srpnu, kdy bylo za jediný den vykonáno 42 tisíc jízd. Systém slouží i jako příklad toho, jak Bloomberg dokáže přilákat soukromé investory: sdílená kola (nyní jich je šest tisíc, příští rok to má být deset tisíc) totiž prvních pět let platí pouze soukromé firmy, hlavně Citibank.

Bloomberg také město rozdělil do nových zón a staví nová centra v Brooklynu a Queensu, aby tyhle obrovské čtvrti nevytáhly jen jako předměstí a lidé z nich nejezdili do práce na Manhattan. To přináší další obrovské soukromé peníze, díky nimž Bloomberg končí svoji dvanáctiletou vládu s vyrovnaným rozpočtem.

Hlavní kritika jeho vlády teď směřuje k asi šedesáti tisícům bezdomovců, kteří ve městě přežívají na ulici nebo v městských ubytovnách. Řada kritiků tvrdí, že mnozí z nich jsou oběti právě příliš rychlého rozvoje a vysokých nájmu, Bloomberg a jeho lidé oponují, že současný rozvoj New Yorku je přirozený, vychází z celosvětových trendů zlepšování života a nemá smysl jej uměle brzdit. Radnice se snaží stavět nové byty, ceny to však zásadně neovlivňuje. „Bytů přibývá hodně, ceny ale neklesají a nikdo neví proč,“ kroučí hlavou Martin Barry. Radnice tedy aspoň nutí investory, aby čtvrtina z nově postavených bytů bylo tzv. dostupné bydlení. V nich jsou regulované nájmami a nájemníci, kteří splní přísné podmínky (určitá výše příjmů), se vybírají v loterii.

Právě volba Bloombergova nástupce Billa de Blasio je ale jednou z reakcí na zvyšující se armádu těch, kdo nedokážou do rozjetého vlaku naskočit. Po starostovi-potírači kriminality Giulianiho a starostovi-manažerovi veřejného rozvoje Bloombergovi tak přichází starosta-sociální pracovník de Blasio. Ten slibuje větší tlak na investory, aby stavěli více dostupného bydlení, místa v mateřských školách a lepší školy. De Blasio v kampani otevřeně říkal, že chce, aby bohatí Newyorčané platili do městské kasy víc, a voličům to - soudě z jeho vysokého volebního vítězství - v zásadě nevadilo. Každopádně nový starosta, pracující dosud jako městský ombudsman, je podstatně jiný člověk než byl veleúspěšný Michael Bloomberg. Nakolik to ovlivní tvář hlavního města plánuje, ukáže čas. Zkušenost ale říká, že už se New York vyvíjel jakkoli, pořád fastinoval. A to mu asi zůstane. ■

Vypadá to jako zapomenuté místo pod mostem, ale zdání klame. (Dumbo)

nesoty. Ona si přivydělává hlídáním dětí, on učí a pomáhá v divadle. Společně si v Bushwicku pronajali garáž, kde pořádají výstavy a malé koncerty pro mladé non-konformisty, jako jsou oni sami. Do jejich garáže se vstupuje rovnou z ulice, vejde se sem tak maximálně padesát lidí. Nájem platí 1450 dolarů měsíčně. Část se vybere na dobrovolném vstupném, část uhradí díky prodeji piva, které dostávají levně od místního brooklynského pivovaru. Zbytek dotují ze svého. Zatím mají nájemné na pět let, pak se prý uvidí, jejich prostor by ale mohl vydržet, protože je v běžném domě, kde se loftu udělat nedají.

Čas pro ombudsmana

Postupná proměna čtvrti v New Yorku, jejich obsazování střední třídou, bohatnutí a vytlačování chudších lidí však není fenoménem posledních let pouze v Brooklynu. Dělo se to o něco dříve i na Manhattanu. Dnes vyhlášená, velmi žádaná čtvrť East Village v dolní části ostrova vypadala ještě v sedmdesátých letech minulého století podstatně jinak. Vysoká kriminalita vyháněla starousedlíky a domy s nízkými nájmami lákaly spíš přistěhovalce, mimo jiné i z východní

subkulturu, kterou je dobré zachovat. Město je zařadilo mezi městské parky a spravují je místní neziskové organizace. Někde místní pěstují zeleninu, někde roste jen tráva, keře, stromy, někde mají dětské hřiště, altán. Všude jsou křesla, židle, na nichž se majitelé klíčů (členové komunity) a jejich kamarádi scházejí. Zahrady jsou totiž oplocené, zamčené a bedlivě střežené.

Komunitní ráz kolem zahrad ale není jediný způsob, jak lidé v East Village čelí proměně v luxusní drahou čtvrť. Ze sedmdesátých a osmdesátých let, kdy město zoufale shánělo odpovědné vlastníky, jsou majitelem řady domů jakási bytová družstva, kde se platí pouze náklady na údržbu. Město má také vyhlášky, podle nichž se staré nájemní smlouvy smějí zvyšovat jen velmi pomalu, starousedlíci proto platí regulované nájmami, které jsou dvakrát nebo i čtyřikrát nižší než tržní nájmami. Způsobuje to samozřejmě zlou krev. Majitelé hledají cestu, jak letité smlouvy vypovědět, a spory končí u soudu. Komunitní, na pohled velmi příjemný ráz čtvrti se však přesto stále daří udržet.

Celkem se ale New York mění před očima. Deprese po 11. září 2001 rychle přešla a starosta Bloomberg popostrčil

FOTOGALERII K ČLÁNKU NAJDETE NA WWW.RESPEKT.CZ/FOTOGALERIE